

KOVÁCS KRISZTINA

„Coelho idézet a meghívókra”

KARÁCSONYI ZSOLT: A KRÍM

Orpheusz Kiadó
Budapest, 2015
112 oldal, 3000 Ft

Most, amikor a kultúrpolitikai diskurzus vissza-visszatérő tárgya a Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft. ténykedése, az Orbán János Dénes névvel fémjelzett transzközép irányzat kánonbeli helyét is rendre érintik esztétikai kérdéseket firtató megszólalások. Nehéz elkerülni a szubjektivitás csapdáját pro és kontra, kérdés, hogy képesek vagyunk-e művészetelméleti és közéleti szempontokat külön kezelni, miközben az irodalomtól a morális állásfoglalásokat is elvárjuk folyton, talán joggal.

A transzközépről és alkotóiról éppen ezért most nehéz indulatok nélkül beszélni, de nem volt ez másképp az irodalomtörténet korábbi korszakaiban sem. A Nyugat körüli finanszírozási kérdésekről, a lap és a mecénatúra kapcsolatának történetéről tudható, ugyanígy személyes megbántottságok és sérelmek krónikája. Az obligát Babits-József Attila viszony, a Hatvany-Osváth párbaj a lap esztétikai invenciói és az egyéni sértettségek miatti összetűzések legismertebb legendái.

Ha nem is szükséges érinteni e kritikában az Előretolt Helyőrség alkotói kapcsán a jelenlegi szekértáborokhoz tartozás kérdéseit, az mindenesetre tanulságos, hogy egy irodalmi csoport tagjai hogyan látnak rá saját identitásukra, összetartozásuk tudatára.

Karácsonyi *Szabadnap* című, kizárólag e-könyvként megjelent versválogatásának Utószavában a szerzői portré részeként ezt olvashatjuk: „A kortárs magyar költészet közepnemzedékéhez tartozó Karácsonyi Zsolt az 1990-es évek transzközépnek nevezett fiatal erdélyi költőgenerációjával indult, és bár sok minden rokonítja őt a másoké mellett Orbán János Dénes, Sántha Attila, Fekete Vince, Farkas Wellmann Endre, Lövétei Lázár László névvel jelzett irányzattal, csoportosulással, a pályakezdéstől egyre hangsúlyosabban önálló és esztétikailag is elkülönülő lírája sajátos helyet

”

jelöl ki számára az irodalmi térben.”

Még ha a csoporttól való függetlenedés igényét jelentik is be ezek a sorok, a kritikus már csak olyan, hogy a csoportosulás tendenciáit sorjázza mániákusan, ha kéri tőle, ha nem. Tény, hogy Karácsonyi költészete, ahogy a *Szabadnap* ars poeticájában olvasható, „a maszkok, alteregók, (költő)szerepek felvétele és állandó cserélgetése, a világ- és a magyar irodalmi hagyomány mozgatása, újraírása” felől közelíthető meg leginkább. Ezek az álarok és szerepek határozták meg legjobban, tették egyedivé az egész transzközép lírát, ahogy legkitartóbb kritikuskuk, Fried István „a szabvány honfibún” túlmutató egységként értékelte túpontosan egykor a mozgalom egyik leglényegesebb esztétikai pillérét.

Az pedig nem von le semmit a kezdeményezés értékéből, hogy úgy tűnik, egymástól függetlenül persze, az egyes lírikusi teljesítményekből elfogyni látszik a lendület, érzésem szerint legalábbis fogyatkozik a transzközép líra poétikai ereje. Orbán János Dénes újsütetű vizsztatérése a szépirodalomhoz (nyilvánvaló politikai okait az irodalmi pálya újraindításának most ne firtassuk) nem tudta megközelíteni a *Hümériáda* erejét. Karácsonyi kötetei azonban, eddig legalábbis hozták a megbízható minőséget. Ennek fényében is csalódás, hogy *A Krím* kicsit erőtlenebbnek tűnik, mint az alkotó korábbi kötetei.

A témául választott táj, a Krím félsziget – amellet, hogy nem lehet most nem az érte is folyó véres polgárháború aktuálpolitikai dimenzióira gondolni –, valóban az orosz kultúra vágyott és megtalált édenkertje. Földrajzi fekvése és változatos éghajlata a Paradicsom konnotációit kapcsolja hozzá, miközben története, a nagyhatalmak ütközőzónájaként élt mindennapjai drámái konfliktusok krónikája. Úgy tűnik azonban, éppen e természeténél fogva alkalmas mindenfajta, akár az erdélyi irodalommal kapcsolatban működtethető invenciózus vagy éppen közhelyes poétikai alakzatok felmutatására. A Krímhez az európai kultúra számos ikonikus vizuális élménye kapcsolódik: Roger Fenton krími háborúban fotózott képei, különösen a leghíresebb, *A halál árnyékának völgye* (1855) a szenvedés infernális helyeként szemlélik a térséget. Ahogy Ovidius száműzetése, és itt született költeményei, amelyek láthatóan Karácsonyi kötetére is nagy hatást gyakoroltak, visszatérő momentumai az élehetetlen és elhagyandó hely metaforájaként körberajzolt tájnak. A versekben Erdéllyel azonosított Krím a világirodalomban persze a kiűzetés toposzai mellett a befogadás, a szülőföld otthonosságának konnotációival is bír. *A Krím* líráiban ugyancsak gyakran felbukkanó Adam Mickiewicz nemcsak és nem elsősorban a lengyel nemzeti és hazafias identitás megteremtőjeként, a bárd-szerep felvállalójaként áll előttünk, hanem a *Krími szonettek* (1825) szerzőjeként, aki a számkivetettségben is képes beleveszni a táj szépségeibe és a kulturális sokszínűségbe.

A kötet első ciklusa, az *Egy hét falun* a Turgenyev-hommáge alapjáról elindulva vezeti el a lírai szubjektumot és az olvasót ebbe a valóban hallatlanul izgalmas térbe. A gyűjtemény nyitóverse, a *Táj megnyitása* ennek megfelelően enumerációként gondolja el a mágikus hely megközelítésének aktusát, összefoglalva mindazt, ami e locus kulturális kontextusához kapcsolódhat: „de várhatóan hosszú őszi dorombol,/és kiolvasható a házsorokból,/hogy nem lesz háború, és nem lesz béke sem.” (7.)

Az első rész szövegei a fentiek szellemében bogozgatják tovább a kilátástalan és elhagyhatatlan terep poétikájának szálait. A *Vidéki képeslapok* például így: „hogy neki itt kell élni vidéken, ebben a tájban,/ebben a lassú mocsokban, ebben a szívet szárazító/örök zuhanásban, ahol nincs az a kocsmá, ami percre akár,/de megmenekít.” (10.) Az első egység darabjai emellett diszkrét vagy kevésbé rejtett stílusparódiák, a *Medáliák* vagy *A szoba* költői képei a klasszikus modernségből és az Újholdas hagyományból egyaránt építkeznek. Az első egység

legerősebb pillanata mégis *Az ötödik pont*, az *Egy mondat a zsarnokságról* átírata. A rabság egyetemességéről szóló költeménynek ugyan sikerül elkerülni a parttalan pátosz csapdáját, sajnos nem mondható ez el a kötet más szövegeiről. A *Doktor Zsivágó szétnéz, összedől*, a *Zöld ló, fehér mezőben* vagy az *Azték nyár*, az *inka szerelem* itt-ott suta rímeiken túl nagyobb figyelmet nem tudnak keltetni. A Király Lászlónak ajánlott *Csak voltunk szemlerek*, szándéka szerint a költői indulást lezárni hivatott, a villoni fenegyerek szerepet felvállalni akaró törekvés, ám szokványos képei („kóborolva az Erdély nevű utcán...” (46.)), közhelyes konklúziói halvány másolatai a valamikori ajtóbetörő, felforgató „helyőrséges” hangnak.

A gyűjtemény központi pillérének szánt második rész, a Fél-sziget-ciklus Mickiewicz már említett krími szonettjeinek inspirációját evidenciának tekinti. A lengyel romantika kiténtett alakja megkapó érzékenységgel fedezte fel annak idején számkivetettsége helyében a szenvedélyesen szerethető új hazát. Karácsonyi ciklusában ez az újraírásra és folytatásra valóban érdemes gondolat sajnos ugyancsak direkt módon mutatkozik meg. A *Peremvers* sorai nem is hagynak sok teret az olvasónak e szimbolika felfejtésére: „Erdélyország egy félsziget, Erdélyország a Krím nekem.” (52.) A vers még ennél is kínosabb sorokkal folytatódik, éppen abba az irányba tolva el a valamikori magabiztos vegytiszta iróniát, ahonnan a transzközép elmozdulni igyekezett: „Erdélyország egy félsziget, de csónakom sincs énnekem./ Erdélyország egy félsziget: ez most a kényszerképzetem.” (56.)

Az Argó a moszkvai kikötőben, a *Ma már nem jutok el a Krímbe* vagy a *Kaffa* az Ovidius, Mickiewicz és mások által bejárt imaginárius Krím körberajzolását tűzi ki célul. Ebben az elszánásában is hektikusan teljesít, *Az Erdély nevű tenger* újfent a hazafias líra gyengébb hagyományát mozgósítja: „Az Erdély nevű tengeren hajózom,/ha felszáll a köd:/ellátok a Nyulak szigetéig.” (68.)

Azt viszont gyorsan hozzá kell tenni, hogy a gyűjteményt záró ciklus versei a formát a létösszegző, ontológiai tétekekkel egyesítő megoldásaikkal szerencsére újabb erős pillanatokkal tudják megörvendeztetni az olvasót. Az utolsó rész, az *Idegen anyag* versei közt egy-két igazán kiváló is akad, például a *Lezárt szabadvers*, a lét határain elmerengő lírai én kínjait könnyű kézzel felskiccelő magabiztos összegzés: „Ma elférek egy lezárt szabadversben, mert kijutottam/minden súly alól.” (73.)

Karácsonyi Zsolt legutolsó kötete szofisztikált, remek versek és gyengébb, akár Paulo Coelho tollára való sorokat is bőven tartalmazó lírák gyűjteménye. Kérdés, sikerül-e a továbbiakban átlépni a túlcizellált, öncélú formai bravúrokon és újra mélységgel megtölteni a minoritás beszédmódjaira épülő „transzközép hazafias” költészetet.